

זה היה השבוע שרהיה

ונגד ההתערבות כאל-סאלוודור. צעירים בנפש, כלת-כפופים למרות כל אשר עבר עליהם.

אחרים מהם התאכזבו מן הקומוניזם עוד בספרד. אחרים נטשו את הקומוניזם בשעת הבגידה הנוראה של הסכם היטלר-סטאלין. אחרים התאכזבו במשך הזמן. אחרים נשארו קומוניסטים עד עצם היום הזה, כשהם מתבצרים באמונות נעוריהם. אך כולם נשארו בני-אדם אמיתיים, גברים ונשים המאמינים בטוב, השופעים אופטימיות של לוחמים. הם, לפחות, באו על גמולם, אם כי באיחור נורא. הם רואים עתה ספרד משוחררת, דמוקרטית, שבה מתעב הרוב הגדול של העם את זכר פראנקו וכל אשר סימל. במהלך הסרט שמתאיר את לב לעובדה שאיראפער להתעלם ממנה: רוב הגיבורים והגיבורות הם יהודים. ולא רק הבאים מאמריקה — גם בחטיבה הגרמנית (על שם ארנסט טלמן) ובשאר החטיבות היה אחוז גרול של יהודים. בשביל יהודי צעיר ב-1936 היתה ספרד שדה-הקרב היחידי שבו ניתן היה להילחם בהיטלר ובקלגסיו, בקומה זקופה, בנשק.

מרבית לרוב אצלנו על השואה והגבורה, על מרד גטו ורשה ומרד גטו וילנה. אך שוכחים לגמרי כי ההתנגדות היהודית הגדולה הראשונה לפאשיזם ולנאציזם היתה על אדמת ספרד. לא רק קומץ היהודים שבאו מארץ-ישראל, אלא אלפי יהודים אחרים, בני-גרמניה שכבר טעמו את טעם מחנות-הריכוז, בני מיוחד אירופה והמערב, מיהרו לספרד כדי להילחם שם כיהודים גאים. אולי חבל שלא התאגדו בחטיבה יהודית — חטיבת יהודה המכבי, למשל, או חטיבת טרומפלדור.

לעיתים אני תמה מה היה גורלי שלי, אילו הייתי מבוגר בשלוש-ארבע שנים. יתכן מאוד שהייתי מתגייס ב-1936 לבריגדה הבינלאומית, בגלל אותן הסיבות שהביאו אותי בגיל 15 להצטרף לאצ"ל — מפני שזה היה אז הרבר ההגון לעשותו. מפני שזה היה מאבק על חרות.

כאשר יצאנו למלחמת-העצמאות, שרנו את שירי הבריגדות הבינלאומיות (בכחית שכונת-התיקווה יש בניין אחד, עוזב...") למראה הסרט עלה על דעתי כי בחודשים הראשונים של המלחמה דמה הצבא שלנו מאוד לחטיבות ההגן — אותה מישמעת פנימית, אותו כוו לנאומים פוליטיים של הקומוניסטים למיניהם, אותו זילוול בגיבונים חיצוניים כמו הצרעות לקצינים ומרים מטורדים. כמוהם, היינו צבא בלי בולשיט, צבא של לוחמים. הסרט יוצג בבית-לסין בתל-אביב. כדאי לראות — ולוא רק כדי לשמוע את השירים הישנים כפי מי ששרו אותם כבר אז, ולקרוא את הכתובת נון פאסאראן — הם לא יעברו!

אדם בשם רונייץ

ליוונו את רונייץ בדרכו האחרונה. כששכב שם תחת הכיסוי השחור, נראה עוד יותר קטן מכפי שהיה בחיים. גופו של ילד.

היינו מתלוצצים שאם תהיה בארץ מהפכה, רונייץ יהיה ראש המיטרה החשאית. כי זאת היתה תכונתו העיקרית: הוא ידע את הכל, שמע את הכל, הכיר את הכל. במרחב שבין שמאל מימנית, אותו זילוול בגיבונים חיצוניים כמו הצרעות לקצינים ומרים מטורדים. כמוהם, היינו צבא בלי בולשיט, צבא של לוחמים. הסרט יוצג בבית-לסין בתל-אביב. כדאי לראות — ולוא רק כדי לשמוע את השירים הישנים כפי מי ששרו אותם כבר אז, ולקרוא את הכתובת נון פאסאראן — הם לא יעברו!

הייטנר

מעטים ידעו את שמו האמיתי — רונייץ הייטנר. קראו לו רונייץ, מפני שבהיותו בן 15, בשעה שהצבא הנאצי הסתער על העיר רונייץ בחזית הסובייטית. הרביחו לו כינוי זה בקן תנועת-הנוער. אחר-כך הלך למק"י, עבר את הפילוגים השונים, הצטרף לשל"י, ואחרי היסוסים גם לרשימה המתקדמת לשלום.

כמו כל איש-בין אמיתי מלידה, היה לו הכישרון להיות רואה ובלתי-נראה, נוכח-דפקר. הוא יכול היה להיות בחדר, מבלי ששמו אליו לב. בתכונה זו ובקומתו הוא הזכיר לי את איטר הקטן.

איש לא ידע רבר על חייו הפרטיים. כאשר נפטר אביו, עסקן ליברלי עצמאי, הסתבר לי שמוצאו מפתח-תיקווה. הוא גר לברו ברירה קטנה ברחוב פינסקר, שבה שלט אי-סדר אגרתי. נרמה שלא היו לו חיים מחוץ לפוליטיקה. לא מישפחה, מיקצוע או פרנסה.

התקף-לב קשה וכמה מחלות מחמירות לא גרמו לו לנטוש את הוירה. אחרי הפסקה קצרה, שוב הופיע בישיבות. לפני שבועיים היה בישיבה, שבה דנו על הבחירות בהסתדרות. העצות והמידע בפיו לא יסולאו בפז. הסתכלתי בו ואמרת לי לעצמי: אלה הם פניו של אדם מת. הידיעה על מותו לא הפתיעה אותי. מעולם לא הכרתי אדם כמוהו, וגם לא אכיר.

אולי על האיראליים של נעוריו. על אמונותיו התמימות. על השירים, שגם אנחנו שרנו אותם. על ניצחון הרשע. על גורלם של הטובים.

הסרט הוא הקרב הטוב. עוד סרט אחד על מלחמת-האזרחים הספרדית. אבל סרט שונה.

זהו סרט תעודי על "חטיבת אברהם לינקולן", אחת הבריגדות הבינלאומיות שלחמו למען הרפובליקה נגד הפאשיסטים. כל אחת מן החטיבות האלה, שהגיעו בשיאן ל-40 אלף מתנדבים מתריסר ארצות, נשאה את שמו של איש המסמל את כוחות החופש בארץ שממנה באו אנשיה. חטיבת לינקולן כללה את המתנדבים מארצות-הברית.

כסרט על המלחמה, וזהו תעודה שיטחית. אנחנו יודעים היום הרבה על אותה מלחמה. לא רק על הרשע של הפאשיסטים, אלא גם על התככים הצניניים של הקומוניסטים, על חוסר-האחריות של האנארכיסטים, על שחיתות הדרויות בין לוחמי-החופש לבין עצמם, על מרתפיעניוים וזוועות מכל הצדדים.

אבל הסרט אינו מתיימר לנתח את המלחמה, אלא לתאר את דמותם של המתנדבים האמריקאיים. היה זה אוסף רב של אידיאליסטים מכל הסוגים — פמיניסטים (בטרם עליית

הפמיניזם) שהתעקשו לנהוג כאמבולנסים בחזית, כדי להוכיח את יכולתה של האישה; כושים שבאו לספרד מפני שמצאו שם צבא שלא הבחין בין שחור ולבן, ושהחזיר להם את כבוד-הארם; קומוניסטים שהאמינו כי המיטרה הסובייטי מסמל את כל הטוב והיפה; סתם אנשים שהאמינו באידיאלים האמריקאיים של צדק וחרות ומעורבות אישית, ושנחפו לספרד כדי להגשים אותם שם. הסרט מלווה אותם לספרד, אל הניצחונות והמפלה, אל בת-היולים בלי מחטים למורקים, אל חזית שבה הסתערו אנשי-הרפובליקה על טנקים ותותחים, כאשר ביהם רובים מיושנים וכדורים אחרונים, כאשר קיבתם ריקה וגופם שורץ כינים.

אך הסרט אינו עוזב אותם שם, גם לא במיצעד האחרון הפאטי, כאשר הרפובליקה הגוססת החליטה לשלחם לבתיהם כדי לעמוד בברת בנועת-המפלה הסופית. הוא מלווה אותם הביתה, אל אמריקה ימנית ושמרנית, אל צבא שיצא להילחם

אנשי לינקולן בספרד

בהיטלר אך שנה את "האנטי-פאשיסטים בטרם עת" שלחמו בהיטלר בספרד. אל ימי מקיאורתי, אל ההפגנות נגד מילחמות קורדיאה ווייטנאם. הוא מתאר אותם כפי שהם היום, כמעט שני דורות אחרי הימים ההם.

כיום בני 70 ומעלה, אנשים נהדרים, מקסימים, לוחמים קשישים שנשארו צעירים. הם הולכים להפגנות נגד המלחמה, מודים עם מאבקי הכושים והנשים, מפגינים למען ניקראגווא

אוף איזה מין שבוע? התבוסתני בשלג בירושלים. השתתפות באזכרה לירידי. הישאתי חברת-מערכת. קברתי חבר פוליטי. נחקרתי במטה המיטרה על פגישתי עם ערפאת. ראיתי סרט מרגש, הגנתי במסיבה של אייבי נתן, בין ערימות של אוכל ותצלומים של ילדי-איופיה. קיבלתי בטלפון הזמנה לבוא ולהרצות בכינוס בטוקיו, וקיבלתי מיברק שביטל את ההזמנה.

חוז מוזע ערכתי, כמובן, גליון זה של העולם הזה. ה-1829 מאז שהייתי לעורך השבועון. שוחחתי קצת עם אנשי-השילטון, ואספתי קצת מידע על המתרחש במצריים ובלבנון. שבוע מהחיים.

האיש שאכל דג מלוח

יב הוא יב, מה יש לדבר.

אלמלא יב, כוודאי לא היינו זוכרים לציין את יוסה-השנה למותו של נתן יליד-מור. אבל יב נאמן לירידים בחייהם ובמותם.

וכך, כיום הרביעי האחרון, התכנסו בבר האדום בתל-אביב כשישים מירידי ומשותפיו של יליד-מור.

אילו היה זר נכנס לבר ונשאל: "מה משותף לכל האנשים האלה?" לא היה מגלה לעולם את התשובה. כי היו שם אנשי הימין הקיצוני ושמאלנים מושבעים. אנשים מתנועות-השלום, ביר "זרים ותיקים וחברי ועדים ארומים.

הרכב זה העיד על אופיו של האיש. כי כל אחד מן הנוכחים היה קשור עם יליד-מור בתקופה אחת.

האיש, שנקרא גם פרידמן-ליו, "גרא" וגוסן", עבר ררך ארוכה.

יש אנשים שיש להם תקופה קצרה של פריחה, ומגסים כל חייהם לדבוק בה. יש סתגלנים, המשנים את דיעותיהם בהתאם לאופנה המתחלפת. יש קארייריסטים, המשתנים בהתאם למה שכראי.

נתן יליד-מור לא נמנה עם כל אלה. הוא השתנה, מפני שהייתה לו התכונה הנדירה של מרינאי אמיתי: להבין בכל תקופה מהו הרבר האחר שהוא חשוב ומרכזי. ולהילחם עליו — בלי שום שיקול של כדאיות או פופולאריות. ומכיוון שהחיים משתנים בלי הרף, השתנה גם הוא. היו לו שלושה-ארבע תקופות, שכל אחת מהן הייתה מספיקה לביוגרפיה של אדם נורמלי.

בפולין היה רוויזיוניסט, שהושפע מיאיר והשפיע עליו. בארץ הצטרף ל"ח"י, והיה למנהיג האמיתי של האירגון (אם כי להלכה היה אחד משלושה). הוא קבע את הקצב ואת התזמון של המלחמה בכריסטים. ואחרי שהוקמה המדינה — הבין כי המטרה הבאה היא השלום והשתלבות המדינה במרחב. הוא היה מהפכני וחסר-פשרות במאבק על מטרה זו, כפי שהיה במאבק על חרות ישראל.

ירבנו על האיש השלום. האיש שאהב לאכול כמיות ארירות של בצל (פעם הסביר לי שהבשר של סטייק אינו אלא תוספת לבצל). הטרוריסט שהיה ראציונלי לחלוטין. האיש החם והירודתי, שרן בקורדרו חבר למוות. גיבור-המחתרת שהיה לו האומץ להיפרד ביום הניצחון כמעט מכל חבריו, כדי להתחיל בדרך חדשה. בשעה שחבריו התחפרו בראש הר ששכנשו, כבר טיפס יליד-מור על ההר הבא, בירדעו שמאחריו יש עוד רכס ועוד רכס.

רק יב היה מסוגל לזמן יחד את אנשי ימיר-ל"ח ושמאל-ל"ח, וחוף מכמה התנצחות מילוליות קטנות הם ישבו ביחד, והוסיפו לשתות כוסות רבות של בירה אחרי שהסתיימה האזכרה ופרידה, האלמנה, הלכה הביתה. השיחה נסכה, כמוכזב, על יאיר. האם בגד יליד-מור בו? בירכו של אברהם שטרן, מקים ל"ח" (בגילגולו המקורי). כאשר התנגד ברכות הימים לרעיון ארץ-ישראל השלמה ונאבק להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל?

את יליד-מור עצמו לא עניין הוויכוח הזה. פעם, כשנסעתי עימו במכונית לאסיפה כלשהי, יחד עם בועז עברון, והעלינו נקודה זו, אמר בחוסר-סבלנות: "השאלה אינה מה עשה ואמר יאיר ב-1940. השאלה היא מה היה עושה יאיר כיום, אילו היה חי?"

ביטא זאת ביתר חריפות יצחק חסון, איש-המוריעין של ל"ח, שייסד לאחר מכן את האגודה הרומאניסטית הישראלית. "יאיר היה בן 32 כשנהרג על-ידי האנגלים", אמר. "זהו גיל שבו רק מתחיל אדם לגבש את דרך חייו". ואכן, אילו נפטר מנחם בגין בגיל 32, בשנת 1945, לפני הקמת המדינה, לפני ייסוד תנועת-החרות, לפני ראשות-המשלה, לפני קמפ-דייוויד ומל"ח-חמת-הלבנון — האם היינו רואים את האיש השלום?

טוב שהאזכרה הבלתי-ירגילה הזאת התקיימה בבר. נתן היה מהפכן בלי גיבונים חיצוניים, אדם שאהב לחיות. כפי שאמר עמוס קינון: "לא היו בו סממנים חיצוניים של גיבורות, עיניים יוקדות וגוף דק. היתה לו אש יוקדת בלב, שלא ביטלה את הנאות העולם הזה. אבל היתה בו חשיבות גם כשאל דג מלוח."

ולסיכום: הוא היה מגורה בתקופות השונות של חייו, מבלי להתגדר בכך.

חטיבת יהודה המכבי

במשך רוב הסרט עמדו לי רמעות כעניינים. איני יודע מדוע. רמעות על מה?